

SUOMALAISET KALEVALAMETRISET LOITSUT JA NIIDEN SUULLISUUS WALTER ONGIN TEORIEN VALOSSA

MAGDALENA PATRYKIEJEW

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. The main goal of the paper is to describe the spells and charms of the Finnish sages as the part of the Finnish oral tradition and briefly discuss their characteristic features, such as the metre (so called Kalevala metre), alliteration and repetition on the example of one particular fragment of a spell. More attention is given to the spell as the oral phenomenon and the vocal performance it required. This analysis is based on the theories of Walter Ong concerning the orality and literacy.

Artikkelin päämääränä on käsitellä lyhyesti suomenkielisiä kalevalamittaa noudattavia loitsuja perustuen Walter Ongin teorioihin suullisesta perinteestä ja suullisille kulttuureille ominaisista piirteistä sekä Mircea Eliaden tutkimuksiin maagisesta ajattelusta ja riitteistä. Ensin käsitellään sanan ja maagian välisiä suhteita ja suulliselle yhteisölle tyypillistä ajattelutapaa ja muistamisen teknikkoja. Sen pohjalla yritetään analysoida suomenkielisten vanhamittaisten loitsujen ominaisia, suullisia piirteitä.

Oletetaan täällä, että tämän artikkelin lukijalle on tuttu Suomen kansakulttuurin juuret ja kehitys. Puhuessa suomalaisesta kansakulttuurista kannattaa muistaa, että tämä kulttuuri oli alkuperaisesti ja voimakkaasti suullista tyyppiä. Suullisen kulttuurin symbolisen lopun Suomessa muodostaa *Kalevalan* julkaiseminen vuosina 1835 ja 1849 ja todellisen kirjoittamistaidon yleistyminen varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomessa, niille alueille, joilla suullinen perinne säilyi melkein ehjänä 1900-luvun alkuun asti. Suullisen kulttuurin tutkija Albert Lord on todistanut, että kirjoittamistaidon omaksuminen tuhoaa suullisen perinteen, koska se muuttaa kommunikaation kanavat ja, mitä tärkeämpää,

ajattelutapaa ja samalla täyttää yhteiskunnalliset vaatimukset, jotka ennen ovat edeltäneet suullisen kertomaperinteen kehityksen kyseisessä yhteiskunnassa (Ong, 1992:89).

Aluksi mieleen astuu keskeinen peruskysymys: mikä oikeastaan on loitsu? Minä ymmärrän tätä termiä seuraavalla tavalla: loitsu on maailman vaikuttamisen väline, joka rakentuu kielisistä symboleista ja perustuu tietyn yhteisön mytologiaan, uskontoon, perinteeseen, maailman järjestelmään ja symboliseen maailmaan. Loitsu on käytännöllinen ilmiö, jolla on samalla juuret hengellisessä maailmassa. Loitsun käytännöllisyys edeltää tämän olevan tiukasti sidottu yhteisön kulttuuriin (Levi-Strauss, 1963:67-80) ja olosuhteisiin. Loitsujen kieli on sukua yhteisön arkikieleen siinä mielessä, että molemmat ovat viestinnän välineitä. Mutta arkikielen viestinnän ja loitsun viestinnän päämäärät eroavat huomattavasti. Toinen on kommunikaation väline, toinen taas vaikuttamisen keino.

SUOMALAISEN LOITSUPERINTEEN JUURET JA PIIRTEET

Ensimmäinen kuvaus suomalaisista tietäjistä ja niiden käyttämistä loitsuista sisältyy Olaus Magnuksen teokseen vuodelta 1555 *Pohjoisten kansojen historia*: "näillä [loitsuilla] he säättävät luonnon järjestystä lievemmäksi tai ankarammaksi" (Siikala, 1994:64). H.G. Porthanin mukaan: "Kun näitä runoja [kalevalamittaisia loitsuja] sovelletaan tiettyihin seikkoihin, joiden voimaa niiden uskotaan vähentävän tai tuhoavan tai joiden vahingollinen vaikutus näin uskotaan poistuvan, niitä nimeltään myös Sanoiksi, esim. Madon sanat käärmen puremia vastaan, Tulen sanat, sanat tulta vastaan." (Siikala, 1994:64). Porthanilta löytyy myös seuraava: niitä loitsuja eli sanoja kutsuttiin myös synnyiksi (Siikala, 1994:65), koska ne kertoivat ilmiöiden alkuperästä eli synnystä.

Puhuttaessa suomalaisessa loitsuperinteestä kaannattaa pitää mielessä suomalaisen kansakulttuurin moninaisuutta ja moniulottuvuutta. Niin sanottuun suomalaiseen kansakulttuuriin lasketaan länsisuomalaisen kulttuurin Länsi- ja Etelä-Suomessa, itäsuomalaisen kulttuurin Itä-Suomesta ja karjalaisen kulttuurin Viena, Aunus ja Laatokka Karjalan alueilta (jako Matti Sarmelan mukaan, Sarmela, 1994:25). Voidaan sanoa suurin piirtein, että enemmistö yhteisö-, talous- ja kulttuurimuotojen muutoksia tapahtui Länsi- ja Etelä-Suomessa ja vasta sen jälkeen muutosten aalto laajeni Suomen muihin alueihin. Länsi-Suomi sai eniten vaikutusta Länsi-Euroopasta Ruotsin kautta, kun taas uudet kulttuurimuodot saapuivat Itä-Suomeen Venäjän alueelta. Myös suomalaisten uskomukset ovat muuttuneet vuosisatojen kuluessa – pyyntikulttuurille tyyppillisistä uskomuksista maanviljelykulttuurille

ominaisiksi kuvituksiksi. 900- ja 1000-luvulla kristinusko tuli Suomeen - ensin idästä, kreikkalaisen kirkon kautta, ja 1100- ja 1200-luvulla lännestä, roomalaiskatolisen kirkon kautta. Kristinusko vaikutti hyvin voimakkaasti vanhoihin uskontomuotoihin ja muutti ne kokonaan, varsinkin lännessä. Idässä vanhat, pakanalliset uskomukset sulasivat kristinuskoon ja niistä syntyi synkreettinen, puolikristillinen ja puolipakanallinen uskonto, jossa säilyi vanhoja myyttejä ja mielikuvituksia. Nämä tekijät vaikuttivat myös voimakkaasti kansarunolliseen perinteseen ja loitsukäsitykseen.

On vaikea paikallistaa tai ajoittaa suomalaisen loitsuperinteen syntyä. Maantieteellis-historialliseen kouluun kuuluvien tutkijoiden mukaan suomalaisten loitsujen alkuperä löytynee germaanisesta ja slaavilaisesta perinteestä. Kaarle Krohn oli taas sitä mieltä, että kaavamaistuneiden loitsujen lausuminen on itämaista perinnettä, joka tuli Suomeen Etelä- ja Keski-Euroopan kautta kristinuskon mukana. Tämä teoria asettaa suomalaiselle loitsuperinteelle syntymäajaksi nimittäin keskiaikaa. Toisaalta länsisuomalaisten loitsujen tutkijan F. A. Hästeskon mukaan suomenkieliset kristillispohjaiset loitsut ovat syntyneet keskiajalla, itsenäisesti suomenkielisinä tai "germaanilaisten esikuvien mukaan" (Hästesko, 1923: 131). Loitsut, joista ei löytynyt kristillisiä aiheita, muita joilla on vastineita germaanisessa perinteessä, saattoivat Hästeskon mukaan syntyä voimakkaan germaanisen vaikutuksen aikana. Hästeskon näkemys eroaa Krohnin kannasta siinä mielessä, että Hästesko huomaa, että on joukko sellaisia loitsuja, joilla ei ole mitään vieraskielistä vastinetta ja joiden "ainakin osa näyttää olevan vanhaa suomalaista alkuperää" (Hästesko, 1923:132), (Siikala, 1994:66).

F.A. Hästesko toteaa länsisuomalaista perua olevan loitsujen eroavan huomaattavasti itäsuomalaisesta loitsuperinteestä. Sen syynä hän pitää mm. itäisen ja läntisen kulttuurien välisiä eroja (Siikala, 1994:68).

SANA, VOIMA, MAAGIA JA LOITSU

Bronisław Malinowskin mukaan (Malinowski, 1923:450) niin sanoituissa primitiiveissä kulttuureissa, jotka eivät omaksuneet kirjoittamisen taitoa, verbalisoidulla sanalla on erillinen asema. Sana nimittäin ei ole ajatuksen vastine, vaan aktiivisen toiminnan keino. Puhuminen, sanojen käyttäminen oli pidetty voiman käyttämisenä. Sellaisen käsityksen taustalla on yksinkertainen ajattelu: ilman voimaa ei ole ääntä, ilman ääntä ei ole sanaa. Siitä voidaan päästä seuraavaan loppupäätökseen: sana on voimaa.

Suulliselle kulttuurille tyyppillistä on erikoinen ajattelutapa ja maailmakäsittely, jotka ovat kirjoitettuun sanaan tottuneelle nykyihmi-

selle hyvin vieraita. Sitä ajattelua kuvailee hyvin seuraava esimerkki: muinashepreassa nimitys "dabar" tarkoittaa sekä "sanaa" että "tapahtumaa" (Ong, 1992:56). Tämä mahtaa olla ainakin osittain selityksenä, miksi suullisissa kulttuureissa eläneet tai elävät ihmiset pitivät sanaa maagisen toiminnan ja vaikuttamisen keinona. Meille, kirjaimia käytävälle ihmiselle, sana on pikemminkin kirjoitettujen merkkien ketju kuin verbaalinen tapahtuma, jonkun toteuttaminen vaatii fyysistä voimaa. Sain siitä todistuksen, kuin kyselin kymmeneltä kirjoittamistaitoa hallitsevalta ihmiseltä, millä tavalla he käsittivät sanaa "sana". Kaikki ovat vastanneet, että "sana" on heille pääasiallisesti kirjaimien järjestelmä. Ei kukaan heistä opittaessaan uutta termiä keskittyisi sen äänilliseen muodon, vaan nimittäin kirjoitettuun asuun. Walter Ong huomaa seuraavan ilmiön: jos kirjoittamistaitoa hallitsevalta ihmiseltä kysytään, millä tavalla hän kuvittelee sana *kuitenkin*, tämä vastaa ajattelewansa tuon sanan kirjallista asua (Ong, 1992:33). Ei ole siis ihmettä, että ns. primitiiville ihmiselle, joka ei hallitse kirjoittamistaitoa, sana on momentaalinen tapahtuma, joka kestää määrettyä aikaa, vaati määrettyä voimaa ja vaikuuttaa tietyllä tavalla ympäristöön. Tämä on erityisesti tärkeätä, kun käsitellään nimoenomaan loitsuja, joissa sanan asema ja merkitys ovat aivan ainutlaatuisia. Loitsujen avulla ihminen on pyrkinyt vaikutaamaan ympäröivään maailmaan määretyllä tavalla saadakseen määretyn tuloksen. "Loitsut ovat riittirunoja, joilla pyritään hallitsemaan yliluonnollisia voimia ja vaikutuksia" (Siikala, 1994:64). Loitsujen esittäminen on ollut perinteisesti sidottu joko henkilölliseen tai yhteisölliseen syvään kriisiin ja sen parantamiseen. Loitsut ovat toimineet vaikuttamisen suullisina instrumenteina (Ilomäki, 1989:77). Sen sanat uskottiin pysyneen tiiviissä yhteydessä kohteeseensa, kun taas arkikielessä sanat toimivat kohdettaan ilmaisevina merkkeinä (Hautala, 1960:15-16). Siitä johtuu käsittely, että yliluonnollisiin ilmiöihin tai olentoihin viittaavissa sanoissa on niin sanottua väkeä eli voimaa (Siikala, 1994:64). Suullisessa kulttuurissa nimeissä, jotka ovat sanojen erikoista tyyppiä, on voimaa vaikuttamaan nimitettyyn (Ong, 1992:57). Sama koskee väkevästä tapahtumista kertomista: kertominen aiheuttaa niiden uudelleen ajankohtaistamisen (Siikala, 1994:64). Kertomalla esimerkiksi jonkun sairauden alusta, lausuja palauttaa sairauden synnyn aikaan ja silloin pystyy vaikuttamaan siihen. Hänellä on tietoa kyseisen sairauden alusta, siis samalla hänellä on voimaa hallitsemaan tätä sairautta.

Kuten jo mainittiin, suullisessa kulttuurissa elävälle ihmiselle sana on momentaalinen tapahtuma ja loitsu on sanoista eli äännteistä rakennettu tai rakentuva kokonaisuus, voimaa ilmaiseva ja myöskin momentaalinen. Yhtä ja sama loitsua voidaan lausua vain kerran. Sen muoto

voi olla tallennetettu loitsijan muistiin, mutta loitsu itse tapahtuu vain kerran todellisuudessa, yhdessä, määretyssä hetkessä. Juuri sen lausemisessa on vaikuttamisen voimaa ja kykyä. Kirjoittamistaitoa omaksuneet ihmiset pitävät loitsun pysyvänä kokonaisuutena, jota pystytetään toistamaan tarkkaan samana, koska muuten loitsu menettää tehokkuutensa. Anna-Leena Siikala toteaa vielä kirjoitetun loitsun vaikuttavan pysyvästi: "...paperiin, puuhuun jne. piirrettyjä taikamerkkejä, pyhiä sanoja ja loitsuja käytettiin onnea soujelevina ja pahaa torjuvina amuletteina." (Siikala, 1994:64). Tämä käsitys liittyy europalaiseen loitsuperinteeseen, jossa kaikki maagiset toiminnot olivat voimaakkaasti kaavamaistuneet. Joukko Hautalan mukaan loitsut, niin kuin muut maagiset menettelyt, katsottiin jopa tahottomiksi, ellei niitä toistettiin täsmälleen samana muotona. "...loitsut ...ovat perinnäisen kaavan vaikiintuneita formuloita, joita ainakaan periaatteessa ei voi muuttaa... Usein kaavan noudattamista pidetään niin tärkeänä, että yhdenkin säkeen puuttuminen aiheuttaa loitsun voimattomaksi jäämisen" (Hautala, 1960:21).

Anna-Leena Siikala nimittää niitä mekaanisesti vaikuttaviksi sanakaavoiksi, joiden lauseminen ei vaadi erikoista hengillistä taitoa tai vaikuttamiskykyä (Siikala, 1994:66). Kaavamaisen loitsun lausuja tai pitäjä (jos kysessä on paperille tallennettu amuletti) ei ota henkilökohtaista yhteyttä yliluonnolliseen, mutta toivoo sanakaavojen ja maagisten menettelyjen avulla toteuttavansa loitsun päämäärän. Siinä tapauksessa sanassa on myöskin "eloa" ja voimaa, mutta erilaisella tavalla, kuin pelkästään suullisen loitsun tapauksessa. Suullisissa kulttuureissa loitsujen lausumisesta on tullut arvokas taito: niihin turvauduttiin jokapäiväisessä elämässä, erityisesti terveyden ja taloudellisen turvallisuuden keinoina. Maagiset rituaalit Länsi-Euroopassa pyörivät kirjoitetun ja tallennetun sanan ympäri ja tuloksena oli usko loitsun ihmisestä riippumattomaan voimaan. Vaikka lausumaton loitsu oli pidetty voimattomana, loitsun maagia perusteli maagisiin sanoihin ja riippui täydellisesti niiden korrektista ja tekstin mukaisesta lausemisesta. Suullisen loitsun käsittely on ihan erilainen, koska sana oli aina voiman väline. Loitsun lausuminen perustui juuri tämän prosessiin. Tämä saattaa olla kirjoittamistaitoa hallitsevalle ihmiselle, joka on tottunut vertamaan äännetyn tekstin sen kirjalliseen versioon, vieras ja outo tapa oppia ja muistaa.

SUULLINEN MUISTAMINEN

Matti Sarmelan mukaan Sumalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta voidaan löytää n. 52 000 loitsujen toisintoa, joista enemmistö on Itä- ja Pohjois-Suomen sekä Viena ja Aunus Karjalan

alueistä peräisin (Sarmela, 1994:121), vaikka siihen lukuun lasketaan myöskin loitsukatkelmia, ei pelkästään kokonaisia loitsutekstejä. Taas *Suomen Kansan Vanhat Runot* teokseen on tallennettu n. 2200 ns. tietäjän loitsuihin ja sanoihin kuuluvaa loitsuja tai loitsukatkelmia. Tutkijat ovat hyväksyneet syyksi loitsujen variaatioihin kyseisiä loitsuja koskevia muistiin tallentamisen ongelmia. Suullisessa kulttuurissa mieleen palauttaminen eroaa huomattavasti sellaisesta mieleen palauttamisesta, joka on luonnollista ja tuttua kirjoittamistaitoa hyväksyneelle henkilölle. Suullisessa kulttuurissa elävän ihmisen psykodynaamiikka on ihan erikoinen ja jopa käsittämätön kirjoittamiskykyiselle ihmiselle. Lukutaitoinen ihminen oppii tekstin ulkoa lukemalla ja toistamalla sitä, hänellä on aina mukana tekstin vakituisesti tallennettu, pysyvä versio, johon hän voi verrata muistetun version. Lisäksi, hänen ei tarvitse palauttaa kaikkia tietoja mieleen, koska ne ovat aina saattavina, tallennettuja paperille. Suullisessa kulttuurissa kaikki yhteisöä koskevat säännöt ja tiedot, koko yhteisön perinne tallennettiin juuri mieleen. Menneisytydessä tutkijat katsoivat kirjoitustaitoa hallitsevien ihmisten näkökulmasta suullisten tekstien (lausuntojen) muistamista. Suullisessa kulttuurissa sen tyyppinen oppiminen ei ole mahdollista, koska, kuten jo sanottiin, ei ole olemassa mitään vakituista, kirjoitettua versiota. "Suullinen muistaminen" tarkoittaa erikoista mieleen palauttamista, joka vaadi suullisesta tekstistä tai lausunnosta tiettyjä piirteitä, sekä kieltä että järjestelmää koskevia elementtejä. Suullisen tekstin pitää siis noudattaa sellaisia sääntöjä, jotka tekevät muistamisen helpommaksi. Walter Ongin teorian mukana suullinen teksti on rakennettu sillä tavalla, jotta sen mieleen tallentaminen olisi suhteellisen helppo. Sitä auttaa mm. voimakas rytmi, joka jopa fysiologisella tasolla helpottaa muistamista. Muut sen tyyppiset ilmiöt ovat: alkusointi, rinnastaiten lausujen ketjut, toistaminen ja antiteesi, kaavamaistuneiden fraasi- ja epitettyhtymien käyttö. (Ong, 1992:57).

LOITSU ERIKOISENA TEKSTIN LAJINA

Loitsut ovat erikoisia tekstejä, koska niitä lausettiin kriisitilanteissa. Suomenkielisten loitsujen lausuja, jota kutsuttiin usein tietäjäksi, itse osallistui erikoiseen kriisitilanteeseen, eli ns. moottoriseen shamaanitranssin kaltaiseen mielitilaan, jonka kuvailee Christian Lencqvistin kirjaan vuodelta 1782 sisältyvä teksti:

"Jos on aiheutettava tai poistettava jokin vaiva, toimeen ryhdytään kauhistuttavin ja mieltei mielettömin elein, äänin ja ruumiin liikkein. Muuatta jalkavaivaista aatelismiestä Taivassalon pitäjässä lähestyi joitakin vuosia sitten röyhkeästi muuan puoskari, joka lupasi parantaa

hänet jos hän vain uskoisi itsensä hänen käsiinsä. Sairas myöntyi. Puoskari lämmitti saunan ja hankki useita monien puiden lehivistä valmistettuja vihtoja. Heidään saunaan tullessaan puoskari ensin ajoi hirvein elin ja äänin pois kaikki demoonit ja pahat henget, pyyhkien vihoilla kattoa, seinää ja lattiaa. Sen jälkeen hän lämmitti jonkin verran vihtoja ja suomalaiseseen tapaan vihtoi ahkerasti sairaan ruumista, muistien omia loitsujan. Jälkeinpäin hän palotteli vihdat veitsellä hyvin pieniin osiin, erittäin suuren vihan vallassa, ja kaivoi ne saunan lattian alle kätköön." (Porthan, 1982:102)

Anna-Leena Siikalan mukaan myös silmännäkijien kuvaukset ovat samansuuntaisia ja korostavat, että samanaikaisesti loitsija vaipui eräänlaiseen moottoritranssin kaltaiseen tilaan ja lausui loitsuja (Siikala, 1994:207)¹. Voidaan kuvitella, että sellaisessa mielitilassa oleskelevälle ihmiselle oli erittäin vaikea tuottaa ennen muistettua tekstiä. Vaikka yhäällä sanottiin, että suulliset loitsut eivät olleet niin kaavamaistuneet kuin kirjalliset, kuitenkin ne rakentuivat kaavamaistuneista elementteistä ja kaavamaistuneen skeeman mukaan (Siikala, 1994:71). Ne toimivat tietyssä yhteisössä ja sisälsivät viittauksia tämän yhteisöön kulttuuriin ja yhteisiin kokemuksiin, niiden piti olla ymmärrettäviä yhteisön jäsenille. Ne rakentuivat tutuista ja juuri kaavamaistuneista sanayhtymistä, jotka liitettiin tietyillä ja myös tutuilla keinoilla, joiden päämääränä oli loitsun tekstin tuottamisen helpottaminen mm. kriisitilanteissa.

Yksi niistä keinoista suomenkielisten loitsujen tapauksessa oli ns. kalevalamitta, jota Matti Kuusen voidaan verrata antiikin heksametriin (Kuusi, 1993:41) ja joka toimi sosiaalisena murteena, koodina, jonka avulla tallennettiin tekstejä mieleen. Kaikenlaisia tekstejä, myöskin loitsuja. Tämä koodi on kauan ollut tutijoiden mielenkiinnon kohteena - sitä tutkittiin sen alkuperää, kehitystä ja ominaisia piirteitä. Täällä riittänee, kun sanon, että kalevalametri on rakenteltaan nelijalkainen trochee.

Kuten sanottiin, paitsi mieleen tallentamista helpottavaa metriä, suomenkielisistä loitsuista löytyy muitakin suullisille teksteille tyyppillisiä ominaisuuksia. Seuravaassa pätkässä näkyy sekä toisinnan että alkusoinnin:

1. *Ukko, kultainen kuningas,*
2. *hopeainen hallitsia*
3. *Kuule kultaset sanani,*
4. *hopeaiset lauseheni!* (SKVR VII, 1976)

¹ Shamanitranssin kaltaisesta moottori- ja possessiotranssista voi lukea enemmän Anna-Leena Siikalan kirjasta *Suomalainen shamanismi*, ks. lähteet.

Säkeet 1. ja 2., sekä 3. ja 4. muodostavat parit, jotka ovat merkitykseltään melkein samanlaisia ja jotka koskevat samaa ilmausta. "Kultainen kuningas" ja "hopeainen hallitsia" molemmat kuuluvat Ukon, ylijumalan, kuvaukseen. Sama koskee säkeitä 3. ja 4. Kannattaa vielä kiinnittää huomiota tunnusomaiseen alkusointiin: "kultainen kuningas", "hopeainen hallitsia". Jopa tästä pienestä esimerkistä näkee hyvin, millaisilla keinoilla suullisen tekstien koodi toimi.

Voi yleisesti sanoa, että luku- ja kirjoittamistaidoton ihminen tarvitsi erilaisia keinoja, jotta hän olisi voinut säilyttää mieleen ympäröivää maailmaa koskevia olennaisia tietoja. Loitsujen erikoinen asema yhteisön perinteessä johtuu niiden funktionalisuudesta ja juuri olennaisuudesta yhteisön menestykselle. Siksi loitsujen säilyttäminen ja siirtäminen seuraaville sukupolville oli niin tärkeitä. Siitä tarvetta on syntynyt tämä erikoinen koodi, joka helpottaa suullisen perinteen säilyttämistä.

LÄHTEET

- Eliade, M. 1998: *Mit wiecznego powrotu*, Wydawnictwo KR, Warszawa.
 Eliade, M. 1999: *Mity, sny i misteria*, Wydawnictwo KR, Warszawa
 Eliade, M. 2001: *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*, PWN, Warszawa
 Haavio, M. 1979: *Mitologia fińska*, PIW, Warszawa
 Hautala, J. 1960: *Sanan mahti. Jumin keko*, Tietolipas 17, toim. Hautala, J. Helsinki
 Hästesko, F. A. 1923: *Suomalainen kansanrunous*, Helsinki
 Ilomäki, H. 1989: *Charms as Linguistic Expression of Dichotomized Nature and Culture*, Uralic Mythology and Folklore, toim. Hoppal, M. ja Pentikäinen, J. 1989, Budapest
 Japola, J. 1998: *Tekst czy glos? Waltera Onga antropologia literatury*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin
 Kuusi, M. 1963: *Kirjoittamaton kirjallisuus*, Suomen Kirjallisuus I, Keuruu
 Kuusi, M. 1993: *Questions of Kalevala Metre*, Songs Beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry, toim. Siikala, A., Vakimo, S., Studia Fennica, Folkloristica 2, SKS, Helsinki: 41-55
 Levi-Strauss, C. 1963: *Structural Anthropology*, New York
 Ong, W. 1992: *Oralność i piśmiennosc. Słowo poddane technologii*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin
 Paulaharju, S. 1929: *Vienan Karjalan tietäjistä*, Tutkijain perintö, toim. Hautala, J., Kuusi, M. 1958, SKS, Helsinki: 167-175
 Porthan, H. 1982 : *Valitut teokset*, kääntänyt, esipuheen ja johdannon kirjoittanut Iiro Kajanto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 373, Jyväskylä
 Sarmela, M. 1972: *Folklore, Ecology and Superstructures*, Finnish Folkloristics 2, 1974, SKS, Helsinki
 Sarmela, M. 1993: *Minkäläinen on kulttuurimme tausta?*, Mitä on suomalaisuus?, toim. Korhonen, T., Suomen Antropologinen Seura, Helsinki: 23-31
 Sarmela, M. 1994: *Kansan perinneatlas*, SKS, Helsinki
 Siikala, A. 1987: *Singing of Incantations in Nordic Tradition in Old Norse and Finnish Religions and Cultic Place-names*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis XIII, Turku
 Siikala, A. 1994: *Suomalainen shamanismi*, SKS, Helsinki

- Siikala, A. 1994: *Transformations of Oral Poetry, Songs Beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry*, toim. Siikala, A., Vakimo, S., Studia Fennica, Folkloristica 2, SKS, Helsinki: 15-38
- Suomen Kansan Vanhat Runot I - XIV, 1908-1948*, Helsinki
- Tarkka, L. 1993: *Other Worlds - Symbolism, Dialogue and Gender in Karelian Folk Poetry, Songs Beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry*, toim. Siikala, A., Vakimo, S., Studia Fennica, Folkloristica 2, SKS, Helsinki: 250-298